

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

**Начально-науковий інститут історії і філософії
Кафедра всесвітньої історії**

Звітковський І. В.

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ЕТНОДЕМОГРАФІЧНА ІСТОРІЯ
КРАЇН ЄВРОПИ”**

для студентів денної форми навчання
напрямку підготовки 6.020302 – історія

Черкаси – 2013

УДК 3 14.17(4)
ББК 60.73(4) 3-6
З 43

Рецензенти:

доктор історичних наук, доцент кафедри суспільних дисциплін і права,
помічник ректора з гуманітарної освіти та виховання

Черкаського технологічного університету

В.М. Лазуренко

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії
Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

О.І. Овчаренко

Науковий редактор:

кандидат історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії
Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

О.Г. Перехрест

Звіркоський І. В.

З 43 Методичні рекомендації з навчальної дисципліни “Етнодемографічна історія країн Європи” : для студентів денної форми навчання напрямку підготовки 6.020302 – історія / І. В. Звіркоський. – Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2013. – 48 с.

УДК 3 14.17(4)
ББК 60.73(4) 3-6

*Рекомендовано до друку Вченою радою Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького
(протокол №1 від 28 серпня 2012 року)*

ЗМІСТ

Вступ	4
Пояснювальна записка	6
Трудомісткість курсу	8
Робоча програма	8
Тематика та зміст лекцій.....	10
Плани семінарських занять	12
Самостійна та індивідуальна робота студентів.....	20
Додаткова тематика рефератів.....	23
Питання для підсумкового контролю	24
Порядок оцінювання знань та визначення рейтингу студента за кредитно-модульною системою організації навчального процесу.....	27
Рекомендована література	35

ВСТУП

ЕТНОДЕМОГРАФІЧНА ІСТОРІЯ КРАЇН ЄВРОПИ

Навчальна дисципліна “Етнодемографічна історія країн Європи” має велике науково-теоретичне та практичне значення в плані розуміння бакалавром, спеціалістом етнічних і демографічних процесів в Європі.

Необхідні знання та навички опановуються студентами шляхом проведення з ними навчальних занять у формі лекцій, семінарських занять, а також індивідуальних занять, консультацій і самостійної роботи.

Готуючись до семінарських занять з курсу, студенти мають усвідомити, що етнодемографічна історія – займає важливе місце в системі знань про історію народонаселення. Етнодемографія – наука про закономірності відтворення населення в суспільно-історичній зумовленості цього процесу. Відтворення населення являє собою постійне відновлення генерації людей в результаті взаємодії народжуваності і смертності, яка перебігає в рамках історично визначених соціальних змін.

За допомогою рекомендованої літератури до теми семінарського заняття “Основні етапи етнографічної історії країн Європи” студенту необхідно проаналізувати етнодемографічний розвиток країн Європи: періоду неоліту, бронзового та залізного віку, античності, середньовіччя.

Необхідно звернути увагу, що опрацювання предмету етнодемографії передбачає вивчення міграції у різних генераціях, соціальних групах і на різних територіях Європи. Являючи собою сукупність усіх видів переміщень у просторі, міграції призводять до зміни географічного розміщення населення, його густоти та заселеності території. Їх супроводжують збільшення або зменшення чисельності населення, зміни його статево-вікового, сімейного шлюбного та етнічного складу, соціальної структури, територіальних спільнот як у місцях виходу, так і в місцях виселення мігрантів.

Необхідно підкреслити класифікацію міграцій: сезонні міграції, епізодичні міграції та маятникові.

Необхідно усвідомити, що відтворення населення являє собою багатоаспектний і складний процес й не піддане однозначному визначенню. Комплексне вивчення відтворення та його розвитку передбачає збирання, систематизацію, узагальнення та аналіз великого обсягу інформації за допомогою різних методів. Це дозволяє скласти об'єктивну оцінку відтворення населення окремих демографічних процесів у контексті суспільного та економічного розвитку країн Європи.

До джерел етнодемографічної інформації належать друковані видання, які містять кількісні відомості про народонаселення та демографічні процеси. Самостійно готуючись до семінарських занять, необхідно обов'язково опрацювати ряд джерел, які рекомендовані до кожної теми, вміти їх аналізувати, робити висновки та узагальнення. Вивчаючи тему, студент має змогу перевірити свої знання шляхом відповідей на контрольні запитання до теми. Обов'язковим є такий вид роботи, як підготовка реферату та його захист. З цією метою у виданні міститься перелік додаткових тем рефератів, а також загальний рекомендований список літератури, що дозволить виконати цей вид роботи ефективно і якісно. Підсумкова форма контролю – залік.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна дисципліна “Етнодемографічна історія країн Європи” має важливе значення для розуміння бакалавром, спеціалістом етнічних і демографічних процесів в Європі. Згідно навчального плану на вивчення курсу відведено 72 години. При стаціонарній формі навчання на аудиторні заняття відведено 28 годин: 14 годин – лекції, 14 годин – семінарські заняття, 22 годин – індивідуальна робота, 22 години – самостійна робота.

Мета: ознайомитися з методологічними підходами і методами аналізу етнодемографічних процесів і структур країн Європи.

Завдання: дослідити етнодемографічні процеси в країнах Європи; перші європейські переписи населення, їхнє значення; зростання населення в країнах Європи в XIX – XX ст. та динаміку народжуваності і смертності. Проаналізувати етнічний склад населення країн Європи XX ст., етнодемографічну статистику, етнодемометрію, етнодемографічні коефіцієнти тощо.

Міждисциплінарні зв'язки. Реалізація вищезазначеної мети, завдань не можливі без використання зв'язків з іншими дисциплінами: історією, археологією, історичною географією, основами антропології, лінгвістикою, історіографією, релігієзнавством, джерелознавством, генеалогією, історичним краєзнавством.

Порядок вивчення дисципліни визначено навчальною програмою. Розпочинаючи вивчення курсу, необхідно, перш за все, ознайомитись зі змістом програми, що дозволить зрозуміти структуру внутрішню логіку навчального курсу, вимогами щодо набутих знань. Під час вивчення кожної теми рекомендується керуватись вказаним розділом у програмі, відповідними питаннями для самоконтролю і, в розрізі викладених у них вимог, опрацювати матеріал, використовуючи рекомендовану літературу, список якої викладено у послідовності розміщення розділів у програмі.

Знання з даної навчальної дисципліни сприятимуть удосконаленню науково дослідницьких навиків студентів, уміння працювати з науковою

літературою картографічними статистичними та іншими специфічними джерелами та матеріалами.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

вміти:

- характеризувати основні етапи етнодемографічної історії країн Європи;
- аналізувати переміщення населення в окремі історичні періоди;
- робити диференційований порівняльно-історичний аналіз етнодемографічного розвитку цих країн;

знати:

- передбачений програмою матеріал і на його основі набути необхідних вмінь та навичок щодо етнодемографічних явищ, його взаємозв'язок із загально історичними процесами;
- сучасний етнічний склад країн Європи;
- історичні типи відродження населення, демографічні революції та їх зміст;
- динаміку народжуваності, тривалості життя, смертності в країнах Європи;
- кількісний аналіз і вимірювання етнодемографічних процесів і структур країн Європи.

ТРУДОМІСТКІСТЬ КУРСУ

Семестр	Кількість навчальних тижнів	Кількість годин на тиждень	<i>Розподіл годин</i>							
			Усього	Кількість кредитів	Кількість кредитів за ECTS	<i>Аудиторні</i>			Самостійна робота	Індивідуальна робота
						Лекції	Семінарські заняття	Усього		
3	20	2	72	1,5	2	14	14	28	22	22
Разом			72	1,5		14	14	28	22	22

Структура та обсяг годин за темами навчальної дисципліни

№ п/п	Назва теми	Усього годин	Лекції	Семінарські заняття	Самостійна робота	Індивідуальна робота	Форма контролю
Змістовий модуль № 1							
1.	Тема 1. Система етнодемографічних наук.	12	2	2	4	4	Опитування на семінарському занятті. Співбесіда. Перевірка рефератів.
2.	Тема 2. Антропологічні типи	12	2	2	4	4	Співбесіда на консультаціях. Опитування на

3	населення країн Європи. Тема 3. Свідчення про динаміку чисельності населення країн Європи до початку ХІХ.	12	2	2	4	4	семінарському занятті. Перевірка рефератів. Контрольні роботи. Співбесіда на консультаціях. Модульна контрольна робота
Змістовий модуль № 2							
4.	Тема 4. Міграція населення країн Європи ХІХ–ХХ ст.	16	4	4	4	4	Співбесіда на консультаціях Співбесіда. Перевірка рефератів.
5.	Тема 5. Розподіл населення по території країн Європи.	8	2	2	2	2	Опитування на семінарському занятті. Перевірка рефератів. Контрольні роботи.
6.	Тема 6. Етнічний склад населення країн Європи.	12	2	2	4	4	Перевірка рефератів. Контрольні роботи. Співбесіда на консультаціях. Модульна контрольна робота.
Разом		72	14	14	22	22	Залік

ТЕМАТИКА ТА ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ

Лекція № 1

Тема: “Система етнодемографічних наук”.

(2 години)

1. Етнодемографія – навчальна дисципліна системи знань про народонаселення. Предмет етнодемографії, методи і мова етнодемографічного дослідження.
2. Система демографічних наук та її структура.
3. Місце етнодемографії в системі наук.
4. Головні поняття і категорії етнодемографії.
5. Етнодемографічна ситуація або етнодемографічне становище.

Лекція № 2

Тема: “Антропологічні типи населення країн Європи”

(2 години)

1. Історія расових класифікацій народів Європи.
2. Розмежувальні ознаки.
3. “Малі раси” – сучасної Європи.
4. Типи і локальні варіанти.

Лекція № 3

Тема: “Свідчення про динаміку чисельності населення країн Європи до початку XIX ст.”

(2 години)

1. Перші європейські переписи населення та їхнє значення.
2. Облік населення в середньовічній Європі.
3. Систематична реєстрація народжень і смертей в країнах Європи.

Лекція № 4

Тема: “Міграція населення країн Європи XIX-XX ст.”

(4 години)

1. Зростання населення в країнах Європи в XIX – XX століттях.
2. Динаміка народжуваності і смертності.
3. Причини динаміки міграції.
4. Переміщення населення під час Першої Світової війни. Міграційні процеси в період світової економічної кризи.
5. Зрушення населення під час і після Другої Світової війни.
6. Причини і характер сучасних міграційних процесів.

Лекція № 5

Тема: “Розподіл населення по території країн Європи”

(2 години)

1. Структура населення Європи.
2. Статистика міського населення країн Європи.
3. Показники населення сільських районів Європи.
4. Рівень освіченості населення Європи.

Лекція № 6

Тема: “Етнічний склад населення країн Європи”

(2 години)

1. Сучасний етнічний склад країн Європи.
2. Неоднорідність сучасного етнодемографічного складу населення.
3. Процес сучасної консолідації сучасного етнонаселення країн Європи.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття № 1

Тема: “Система етнодемографічних наук в історії країн Європи”

(4 години)

План

1. Етнодемографічна історія – важлива частина системи знань про народонаселення.
2. Структура системи етнодемографічних наук.
3. Головні поняття й категорії етнодемографічних наук.
4. Приклади етнодемографічного дослідження країн Європи.
5. Теоретичні засади етнодемографічної політики сучасної історії країн Західної Європи.

Тема реферату:

Соціально-етнодемографічне прогнозування

Контрольні завдання до семінарського заняття

1. Визначте актуальність і основні завдання дисципліни “Етнодемографічна історія країн Європи”.
2. Розкрийте структуру системи етнодемографічних наук.
3. Назвіть та обґрунтуйте головні поняття й категорії етнодемографічних наук.
4. Наведіть приклади етнодемографічних досліджень країн Європи.
5. Назвіть теоретичні засади етнодемографічної політики сучасної історії країн Західної Європи.

Методичні поради до семінарського заняття

Студенту необхідно звернути увагу, що етнодемографічна історія – важлива частина системи знань про історію народонаселення. Етнодемографія – наука про закономірності відтворення населення в суспільно-історичній зумовленості цього процесу. Відтворення населення є одним з головних процесів відтворення суспільства й являє собою неперервне відновлення

генерації людей в результаті взаємодії народжуваності й смертності, яка перебігає в рамках історично визначених соціальних змін.

Література

1. Водовозова Е.Н. Жизнь европейских народов. – Т.1-3. – Спб, 1899-1909. – Всемирная история. – Т.1-10. – М., 1955.
2. Токарева С.А., Чебоксарова Н.Н. Народы зарубежной Европы. – Т-1. – Наука. – М., 1964.
3. Боярский А.Я. Население и методы его изучения. – М., 1975.
4. Влияние изменений на Востоке Европы на демографическое поведение. – М., 1991.
5. Демографические проблемы социалистического общества. – М., 1991.
6. Демографический энциклопедический словарь. – М, 1985.
7. Краткий словарь по социологии. – М., 1989.
8. Курс демографии. – М., 1974.
9. Литература о народонаселении. Библиографический указатель (1979 – первая половина 1983 гг.) – М., 1987.
10. Место демографии в системе наук. – М., 1979.
11. Методология демографического прогноза. – М., 1988.
12. Миграция населения: прогнозы, факторы, политика. – М., 1987.
13. Народонаселение: прошлое, настоящее, будущее. – М., 1987.
14. Народонаселение стран мира: Справочник. – М., 1984.
15. Население мира: Демографический справочник. – М., 1989.
16. Население СССР за 70 лет. – М., 1988.
17. Система знаний о народонаселении. – М., 1976.
18. Сонин М.Я. Развитие народонаселения: экологический аспект. – М., 1980.
19. Шелестов Д.К. Демография. История и современность. – М., 1983.
20. Штелигель Д. Население мира в 20 году: численность, рождаемость, продолжительность жизни. – М., 1988.

Семінарське заняття № 2, № 3

Тема: “Міграції населення”

(6 години)

План

1. Класифікація міграцій.
2. Міграційні потоки та міграційні когорти.
3. Міграційна поведінка, міграційна установка, міграційна мотивація.
4. Міграції як просторова самоорганізація населення.
5. Приживаність новоселів, адаптація переселенців, облаштування переселенців.
6. Міграції та відтворення населення.
7. Диференційна міграція.
8. Вимірювання міграцій населення.
9. Міграції в Україні.

Тема реферату :

Міжконтинентальні та внутрішньоконтинентальні міграції

Контрольні завдання до семінарського заняття

1. Окресліть класифікацію міграцій.
2. Визначте міграційні потоки та міграційні когорти.
3. В чому зміст міграційної поведінки, міграційної установки, міграційної мотивації.
4. Суть міграції, як просторова самоорганізація населення.
5. Розкрийте зміст понять: “приживаність новоселів”, “адаптація переселенців”, “облаштування переселенців”.
6. Яким чином відбувається вимірювання міграцій населення.
7. Наведіть приклади міграцій в Україні.

Методичні поради до семінарського заняття

Необхідно звернути увагу, що широке розуміння предмета етнодемографія передбачає вивчення міграцій населення у різних генераціях, соціальних групах і на різних територіях Європи. Являючи собою сукупність усіх видів переміщень у просторі, міграції призводять до зміни географічного розміщення населення його густоти та заселеності територій. Їх супроводжують збільшення

або скорочення чисельності населення, зміни його статеві-вікового, сімейного, шлюбного та етнічного складу, соціальної структури територіальних спільнот як у місцях виходу, так і в місцях вселення мігрантів.

Необхідно підкреслити класифікацію міграцій: сезонні міграції, епізодичні міграції, маятникові міграції.

Визначення поняття міжконтинентальні та внутрішньоконтинентальні міграції.

Література

1. Бреев Б.Д. Подвижность населения и трудовые ресурсы. – М., 1977.
2. Бывший СССР: внутренняя миграция и эмиграция. – М., 1992. – Вып.1.
3. Вечканов Г.С. Миграция трудовых ресурсов в СССР. Политико-экономический аспект. – Л., 1981.
4. Воблый К.Г. Заатлантическая эмиграция, ее причины и следствия. – Варшава, 1904.
5. Волков Е.З. Динамика народонаселения СССР за восемьдесят лет. – М.-Л., 1930.
6. Демографические процессы и их закономерности / Под ред. А.Г.Волкова. – М., 1981.
7. Загробська А.Ф. Організовані переселення в системі міграції населення. УРСР. – Київ, 1974.
8. Зайончковская Ж.А. Новоселы в городах. – М., 1972.
9. Заславская Т.И., Рыбаковский Л.Л. Процессы миграции и их регулирование в социалистическом обществе // Социологические исследования. – 1978. – №1.
10. Караханов Т.М. Некоторые вопросы миграции населения в Узбекской ССР; Автореф. дис. ... канд. экон. наук. – М., 1971.
11. Кауфман А.А. Переселение и колонизация. – СПб., 1905.
12. Кокорев С.Е. Социальное развитие северного района. – Магадан, 1981.

13. Корель Л.В. Перемещение населения между городом и селом в условиях урбанизации. – Новосибирск, 1982.
14. Котляр А.Э., Турбин В.В. Проблемы регулирования перераспределения рабочей силы. – М., 1978.
15. Курман М.В. Актуальные вопросы демографии. – М., 1976.
16. Курс демографии / Под ред. А.Я. Боярского. – М., 1974.
17. Кутафьева Э.С. и др. миграция сельского населения. – М., 1971.
18. Макарова Л.В., Морозова Г.Ф., Тарасова Н.В. Миграционное поведение сельского населения центральных районов России. – М., 1991.
19. Марианский А. Современные миграции населения. – М., 1969.
20. Миграционная подвижность населения в СССР / Под ред. Б.С. Хорева, В.М. Моисеенко. – М., 1974.
21. Миграция и урбанизация населения (на материалах Украины и Польши). – Киев, 1992.
22. Миграция населения / Под ред. Ж.А. Зайончковской. – М., 1992.
23. Водовозова Е.Н. Жизнь европейских народов. – Т.1-3. – Спб., 1899-1909.
24. Георгиев В. Исследования по сравнительно-историческому языкознанию. – М., 1958.
25. Златковская Т.Д. У истоков европейской культуры. – М., 1961.
26. Кондратов Н.А. Славянские языки. – М., 1955.
27. Милл ание коллекции Дашковского этнографического музея. – Вып. IV. – М., 1895.
28. Нидерле Л. Славянские древности. – М., 1956.
29. Реклю Э. Земля и люди. Всеобщая география. – Т.1-5. – Спб., 1876-1883.
30. Фриман Э. Историческая география Европы. – Т.1-2. – М., 1892.
31. Чайлд Г. У истоков европейской цивилизации. – М., 1952.
32. Чебоксаров Н.Н. Европа. Население // Большая советская энциклопедия. – Т.15. – М., 1974.

33. Ягич И. История славянской филологии // Энциклопедия славянской филологии. – Вып 1. – Спб., 1910.
34. Куркин П.И. Рождаемость и смертность в капиталистических государствах Европы. – М., 1938.
35. Урланис Б.Ц. Рост населения в Европе. – М., 1941.

Семінарське заняття № 4-5

Тема: “Джерела вивчення відтворення населення”

(4 години)

План

1. Джерела етнодемографічної інформації та її класифікація.
2. Переписи населення від найдавніших часів до сучасності.
3. Поточний облік демографічних подій.
4. Поточний облік міграції населення.
5. Реєстр населення.

Тема реферату :

Соціально-етнографічне обстеження населення 1985 року

Контрольні завдання до семінарського заняття

1. Визначте джерела етнодемографічної інформації та її класифікацію.
2. В чому полягає значення переписів населення.
3. В чому зміст поточного обліку демографічних подій та міграцій населення.
4. Обґрунтуйте значення поняття “реєстр населення”.

Методичні поради до семінарського заняття

Необхідно відзначити, що відтворення населення являє собою багатоаспектний і складний процес й не піддане однозначному визначенню. Його можна характеризувати з різних точок зору. Комплексне вивчення відтворення населення та його розвитку передбачає збирання, систематизацію, узагальнення та аналіз великого обсягу різнобічної інформації за допомогою різних методів. Це дозволяє скласти об'єктивну оцінку відтворення населення та окремих

демографічних процесів у контексті суспільного та економічного розвитку країн Європи.

До джерел етнодемографічної інформації належать друковані видання, які містять кількісні відомості про населення та демографічні процеси. Необхідно розрізняти за якими ознаками: переписи населення, обстеження населення та їх класифікація, поточний облік етнодемографічних подій або поточний облік природного руху населення, поточний облік міграції, реєстр населення.

Література

1. Библиографический указатель статей и материалов по статистике и учету. Журнал “Вестник статистики” за 50 лет (1919-1968 гг.). – М., 1971.
2. Библиография по проблемам народонаселения: Советская и переводная литература, 1965-1968 гг. – М., 1970.
3. Боярский А.Я. Переписи населения в капиталистических странах. – М., 1938.
4. Брук С.Н. Население мира. Этнографический справочник. – М., 1981.
5. Волков Е.З. Динамика населения СССР за семьдесят лет. – М.; Л., 1930.
6. Всесоюзная перепись населения – всенародное дело. – М., 1978.
7. Всесоюзная перепись населения 1926г. – М., 1928-1933. – Т.1.
8. Всесоюзная перепись населения 1979 г. Сборник статей . – М., 1984.
9. Гозулов А.Н. История отечественной статистики. – М., 1959.
10. Гозулов А.Н. переписи населения земного шара. – М., 1970.
11. Естественное движение населения Союза СССР в 1926 г. – М., 1929.
12. Итоги переписи населения 1920. – М., 1928.
13. Итоги всесоюзной переписи населения 1959 г. – М., 1962-1963 – Т.1-17.
14. Итоги всесоюзной переписи населения 1970 г. – М., 1972-1973. – Т. 1-7.

15. Кабузан В.М. Народонаселение России в XVIII – первой полов. XIX в. – М., 1963.
16. Население мира . Справочник. – М., 1965.
17. Урланис Б.Ц. Рост населения в Европе – М., 1941.
18. Шелестов Д.К. Демография: история и современность. – М., 1983.

САМОСТІЙНА ТА ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Тема 1: Система наукових знань про народонаселення.

Необхідно звернути увагу на те, що до середини ХХ століття йшлося про етнодемографію як важливу частину системи знань про народонаселення, яка вивчає систему етнодемографічних наук, що вивчаються на ґрунті загальної теорії народонаселення.

Студент відокремлює кілька блоків: теоретична демографія, історію етнодемографії, дескриптивну (описову) етнодемографію, економічну етнодемографію і т.д.

Другий блок, розглядає інформаційну базу й методичне забезпечення досліджень народонаселення. За ним йде блок прикладних етнодемографічних досліджень.

Тема 2: Методи етнодемографічного прогнозу.

Методи етнодемографічного прогнозу дають можливість оцінити роль тих чи інших компонентів змін населення, порівнюючи їх вплив на чисельність і структуру населення в майбутньому. Найбільш поширений метод пересування по вікових групах, який також застосовують при перспективних обчисленнях населення для потреб планування та управління.

Розглядаючи тему необхідно пояснити: картографічні методи. Які нові наукові напрямки методу етнодемографічного прогнозу.

Тема 3: Етнодемографічна старішання, або старішання населення.

Етнодемографічна старішання, або старішання населення – це процес збільшення частки літніх і старих людей у загальній чисельності населення. Його причиною є тривалі зміни в характері відтворення населення.

Дайте визначення “старішання знизу”, “старішання згори”.

Одним з центральних понять етнодемографії є якість населення. Що це значить?

Тема 4: **Розвиток етнодемографічної історії країн Європи в 20-х років XIX ст.**

Студенту необхідно звернути увагу на основні процеси етнодемографічного розвитку, які впливали на історичні події населення країн Європи в 20-х років XIX ст.

Тема 5: **Вимірювання міграцій населення.**

Кількісний аналіз міграцій починається з визначення її розмірів. Розмір міграції можна розглядати з двох точок зору. Яких?

Поясніть – показник інтенсивності міграцій. Складіть таблицю рухливості населення країни Європи.

Тема 6: **Міграційна поведінка, міграційна установка, міграційна мотивація.**

Студенту необхідно дати визначення цих понять. Дати характеристику даних понять на прикладі переміщення населення країн Європи.

Тема 7: **Міграція в Україні.**

Після вивчення додаткової літератури проаналізувати міграційні процеси в Україні кінця XIX століття по сучасний період.

Тема 8: **Головні процеси, що впливають на етнодемографічний розвиток сім'ї країн Європи в сучасний період.**

Про еволюцію сім'ї за достатньо тривалий час можна скласти уявлення тільки за побічними даними, поза хатні господарства та сім'ї почали враховувати у переписах населення лише від середини XX сторіччя. Дослідження різних років свідчать про те, що загальна тенденція у зміні величини й складу сімей справила вирішальний вплив на радикальне зрушення у характері відтворення населення під час демографічної революції. Кожному етапові етнодемографічного переходу відповідали певні структура й тип сім'ї.

Істотну роль у зниженні розмірів сім'ї відіграє процес її нуклеаризації. Поясніть.

Тема 9: **Соціально-етнодемографічне обстеження населення 1985 року.**

Необхідно підкреслити, що це було перше у вітчизняній статистиці великомасштабне вибіркове обстеження населення. Студент з'ясовує мету цього обстеження.

Проаналізуйте п'ять розділів програми обстеження. За матеріалами обстеження був детально вивчений склад населення, отримані докладні характеристики складу й типів сімей, шлюбності, народжуваності, припинення шлюбу, повторної шлюбності, смертності серед немовлят, визначений вплив заходів демографічної політики та етнодемографічної поведінки сімей. Крім того, були отримані об'єктивні характеристики контингенту зайнятих на момент обстеження в особистому підсобному господарстві та встановленні умови на працевлаштування у державному секторі.

ДОДАТКОВА ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Методи етнодемографічного прогнозування
2. Вплив історичних подій на етнодемографічний розвиток країн Європи
3. Міграційна поведінка, міграційна установка, міграційна мотивація.
4. Міграційні процеси в Україні кінця ХІХ ст.
5. Сучасні міграційні процеси в Україні
6. Вплив етнодемографічних процесів на розвиток сім'ї країн Європи в сучасний період
7. Вплив заходів демографічної політики на етнодемографічну поведінку сімей.
8. Метод пересування по вікових групах населення для потреб планування та управління
9. Кількісний аналіз розмірів міграцій
- 10.Переміщення населення країн Європи
- 11.Відтворення населення країн Європи під час демографічної революції
- 12.Нуклеаризація сім'ї

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Етнодемографічна історія населення країн Європи – важлива частина системи знань про народонаселення.
2. Формування сучасного національного складу населення країн Європи.
3. Динаміка народжуваності і смертності країн Європи в XIX-XX ст.
4. Структура системи етнодемографічних наук.
5. Міграційні потоки та міграційні когорти.
6. Сучасний етнічний склад населення країн Європи.
7. Головні поняття й категорії етнодемографічних наук.
8. Міграційна поведінка.
9. Антропологічні типи країн світу.
10. Приклади етнодемографічного дослідження країн Європи.
11. Міграційна установка.
12. Розмежувальні ознаки країн Європи.
13. Теоретичні засади етнодемографічної політики сучасної історії країн Західної Європи.
14. Міграційна мотивація.
15. Характеристика малих рас країн Європи.
16. Методи та мова етнодемографічної історії країн Європи.
17. Міграції як просторова самоорганізація населення.
18. Характеристика антропологічних типів окремих народів країн Європи.
19. Місце етнодемографічної історії країн Європи в системі наук.
20. Асиміляція новоселів.
21. Соціологія народонаселення країн Європи.
22. Соціально-етнодемографічне прогнозування.
23. Адаптація переселенців.
24. Палеоантропологічні дані населення країн Європи.
25. Різновиди руху населення. Дві точки зору на предмет етнодемографії.
26. Облаштування переселенців.
27. Основні етапи етнічної історії країн Європи.

- 28.Розвиток країн Європи в період неоліту.
- 29.Міграції та відтворення населення.
- 30.Етнодемографічна сітка як засіб аналізу етнодемографічних процесів у генерації та аналізу їх перебігу в часі.
- 31.Розвиток країн Європи в період бронзового віку.
- 32.Диференційна міграція.
- 33.Етнодемографічний прогноз, застосування перспективних обчислень населення Європи.
- 34.Етнодемографічна історія країн Європи в залізний вік.
- 35.Вимірювання міграцій населення.
- 36.Шлюб, шлюбність та шлюбний стан населення країн Європи.
- 37.Етнодемографічна історія країн Європи в період античності.
- 38.Джерела етнодемографічної інформації та її класифікація.
- 39.Шлюбний ринок, шлюбне коло та шлюбний вибір населення країн Європи.
- 40.Етнодемографічна історія країн Європи в період середньовіччя.
- 41.Переписи населення від давнини до наших днів.
- 42.Припинення шлюбу: овдовіння та розлучуваність населення країн Європи.
- 43.Етнодемографічна класифікація міграцій.
- 44.Поточний облік демографічних подій.
- 45.Шлюбна та статева поведінка, зміни у шлюбній поведінці в процесі переходу до сучасного типу відтворення населення країн Європи.
- 46.Перші європейські переписи населення та їх значення до початку ХІХ ст.
- 47.Поточний облік міграції населення.
- 48.Загальне поняття етнодемографічних таблиць, їх класифікація.
- 49.Облік населення в середньовічній Європі.
- 50.Реєстр населення.
- 51.Міграції населення країн Європи в ХІХ–ХХ ст.
- 52.Типи і локальні варіанти населення країн Європи.

53. Систематична реєстрація народжень і смертей в країнах Європи до початку XIX ст.
54. Розподіл населення по території країн Європи.
55. Свідчення про динаміку чисельності населення країн Європи до початку XIX ст.
56. Етнодемографічна статистика: функції у демографічному аналізі.
57. Показники грамотності населення країн Європи.
58. Зростання населення країн Європи в XIX-XX ст.
59. Поняття етнодемографічних сукупностей.
60. Етнодемографічні коефіцієнти, їх класифікація.
61. Народжуваність у етнодемографічному вимірі населення країн Європи.
62. Тривалість життя населення країн Європи.
63. Головні процеси, що впливають на етнодемографічний розвиток сім'ї. Населення країн Європи.
64. Внутрішньосімейне регулювання народжуваності. Перехід до малодітності населення країн Європи.
65. Перехід до сучасного типу смертності населення країн Європи.
66. Сім'я та її життєвий цикл населення країн Європи.
67. Планування сім'ї та європейський етнодемографічний вибух.
68. Вимірювання смертності: загальні, вікові, стандартизовані коефіцієнти смертності населення країн Європи.
69. Сімейний склад населення країн Європи.
70. Репродуктивна поведінка, репродуктивна установка, репродуктивна мотивація населення країн Європи.
71. Смертність у етнодемографічному вимірі населення країн Європи.
72. Цілі й завдання етнодемографічного аналізу населення країн Європи.
73. Структура соціально-нормативної регуляції репродуктивної поведінки в історичному контексті населення країн Європи.
74. Екзогенні та ендегенні причини смертності населення країн Європи.
75. Типи сімейних організацій та сімей населення країн Європи.

Порядок оцінювання знань та визначення рейтингу студента за кредитно-модульною системою організації навчального процесу

Основні терміни і визначення

Поточно-модульний контроль (ПМК) – це один з видів контролю стану засвоєння знань та вмінь студента з модуля навчальної дисципліни. Поточно-модульний контроль включає оцінювання знань студента під час проведення семінарських занять, виконання завдань самостійної та індивідуальної роботи, тестування, колоквіуму, контрольної роботи і проведення модульної контрольної роботи .

Підсумковий контроль (ПК) – це контроль рівня засвоєння знань та вмінь студента в цілому з навчальної дисципліни, для якої навчальним планом передбачений залік.

Підсумковий контроль може здійснюватися у двох варіантах.

Перший варіант – підсумковий контроль проводиться в усній і (або) письмовій формі за вибором професорсько-викладацького складу кафедри.

Другий варіант – захист результатів виконання індивідуального навчально-дослідницького завдання з поданням відповідного звіту.

З навчальних дисциплін, для яких навчальним планом передбачений залік, контроль рівня засвоєння знань та вмінь студента в цілому визначається за результатами поточно-модульного контролю.

Індивідуальне навчально-дослідницьке завдання (ІНДЗ) – специфічний вид позааудиторної індивідуальної роботи студента навчального, наукового чи навчально-дослідницького характеру, яке використовується в процесі вивчення програмного матеріалу навчального курсу. Результатами ІНДЗ може бути підготовка наукових звітів, участь (з публікацією тез доповідей) у науково-практичних конференціях, конкурсах і олімпіадах, публікація наукових статей тощо. Зміст, форми, звітність, порядок і критерії оцінювання ІНДЗ встановлюється відповідно до пропозицій викладачів кафедри.

Рейтинговий показник студента з навчальної дисципліни - це числова величина, яка дорівнює сумі набраних студентом балів під час вивчення та

контролю знань з усіх модулів дисципліни за встановленою для дисципліни шкалою розподілу балів.

Рейтинг студента - це порядкова позиція студента в академічній групі за результатами навчання з навчальної дисципліни. Оцінка, отримана студентом у разі повторного оцінювання результатів навчання, на сукупний рейтинг студента не впливає.

Шкала оцінювання знань студента встановлює взаємозв'язки між рейтинговим показником з дисципліни, національною шкалою оцінювання знань студента і шкалою оцінок ECTS.

Шкала оцінювання знань

Рейтинговий показник	Оцінка у національній шкалі		Оцінка ECTS
90-100	Зараховано	5 (відмінно)	A (відмінно)
82-89		4 (добре)	B (добре)
75-81			C (добре)
68-74		3 (задовільно)	O (задовільно)
60-67			E (задовільно)
35-59	Незараховано	2 (незадовільно)	PX (незадовільно) з можливістю повторного складання
1-34		-	P (незадовільно) з обов'язковим повторним вивченням

Критерії визначення оцінок

5 (відмінно) A – «відмінно» – студент глибоко досконало знає матеріал усіх тем дисципліни, повністю засвоїв теоретичні основи курсу, уміє визначати причини і наслідки суспільно-політичних та соціально- економічних процесів, що відбулися в зарубіжній історії.

4 (добре) B – «дуже добре» – студент добре засвоїв теоретичний матеріал дисципліни і здобув практичні навички на рівні, який дає можливість

виконувати завдання на рівні вище «переднього з окремими неточностями (у визначенні характеристики подій і явищ зарубіжної історії тощо).

C – «добре» – студент засвоїв теоретичний матеріал дисципліни і здобув практичні навички на рівні, який дає можливість виконувати завдання на рівні вище середнього з кількома помилками.

3 (задовільно) D – «задовільно» – студент в цілому засвоїв теоретичний матеріал і набув практичних навичок, що дозволяє йому непогано виконувати завдання, проте кількість суттєвих помилок становить більше трьох

E – «задовільно» – студент ознайомлений в загальних рисах з теоретичним матеріалом і має практичні навички, достатні для виконання завдань на рівні мінімальних вимог.

2 (незадовільно) FX – «незадовільно» – студент має уявлення про теоретичний матеріал дисципліни, гіле при виконанні практичних завдань допускається дуже грубих помилок. Необхідно повторно опрацювати матеріал і повторно скласти іспит.

F – «незадовільно» – студент не засвоїв матеріал навчальної дисципліни не розуміє теоретичного матеріалу та не має практичних навичок для виконання поставлених завдань. Необхідна подальша робота з обов'язковим повторним опрацюванням курсу.

Поточно-модульний контроль

Розподіл і затвердження за кожними видом роботи балів поточно-модульного контролю здійснюється з урахуванням наступних підходів.

Кількість балів, що припадає на поточно-модульний контроль (100), розподіляється відповідно по модулях відповідно до їх кількості і змісту згідно з робочою програмою навчальної дисципліни.

У межах кожного модуля кількість балів розподіляється за змістовними модулями за різними видами навчальної діяльності студента і на модульну контрольну роботу.

В межах змістового модуля кількість балів розподіляється за такими видами навчальної діяльності студента:

- усна відповідь на семінарських заняттях та колоквиумах;
- поточні контрольні роботи;
- тестування;
- публікації у наукових виданнях;
- участь у наукових гуртках та проблемних групах;
- участь у розробці навчально-методичних матеріалів;
- підготовка рефератів, доповідей;
- розв'язання завдань;
- самостійна та індивідуальна робота зі змістового модуля;
- доповіді та повідомлення на наукових конференціях різного рівня.

Модульна контрольна робота проводиться у письмовій формі після вивчення всіх змістових модулів у формі опитування, тестування, поточних контрольних робіт тощо. Форма і зміст модульної контрольної роботи визначається кафедрою.

Певну кількість балів студент одержує за виконання завдань самостійної та індивідуальної роботи з окремого модуля і підготовку відповідного звіту про її виконання.

Бали за відвідування занять не нараховуються,, водночас зменшується кількість балів за пропуск занять без поважних причин.

Підсумковий контроль

Підсумковий контроль є обов'язковим окремим модулем у навчальних дисциплінах, для яких навчальним планом передбачено проведення екзамену. Загальна кількість балів, яка виділяється на підсумковий контроль, становить 25 балів.

Організація і порядок проведення поточно-модульного і підсумкового контролю

Запальний порядок: оцінювання знань студента за кредитно-модульною системою, порядок розподілу балів, форми і єиди завдань, критерії оцінювання знань тощо для кожної навчальної дисципліни доводяться викладачем до відома студентів на початку навчального семестру.

Організація проведення поточного контролю

Поточно-модульний контроль передбачає перевірку стану засвоєння визначеної системи елементів знань та вмінь студентів з того чи іншого модулю.

Оцінювання знань з певного змістового модуля проводиться за результатами проведення семінарських занять, виконання студентами самостійної роботи та інших завдань, передбачених робочою навчальною програмою та обов'язкового виконання студентом модульної контрольної роботи.

Результати поточно-модульного контролю виставляються в журналах обліку роботи академічних груп.

Організація і проведення модульної контрольної роботи

До модульної контрольної роботи допускаються студенти у разі виконання ними усіх передбачених видів робіт і завдань, передбачених робочою навчальною програмою для певного модуля, в тому числі завдання самостійної роботи, реферати, контрольні роботи, тестування тощо.

Модульні контрольні роботи проводяться у письмовій формі.

У разі, коли студент не з'явився на проведення модульної контрольної роботи без поважних причин, він отримує нуль балів.

Перескладання модульної контрольної роботи допускається у строки, які встановлюються викладачем.

Організація і проведення підсумкового контролю

До підсумкового контролю допускаються студенти, які виконали усі модульні контрольні роботи, передбачені для навчальної дисципліни і за рейтинговим показником набрали не менше як **35** балів (з **75** балів).

У разі, коли рейтинговий показник з навчальної дисципліни (за поточно-модульним контролем) не менш між 61 бал, студент має право не складати підсумковий контроль з навчальної дисципліни. Рейтинговий показник студента при цьому виставляється відповідно до набраної кількості балів.

За результатами підсумкового контролю рейтинговий показник з навчальної дисципліни не може бути зменшений.

Визначення рейтингового показника з навчальної дисципліни

Підсумковий рейтинговий показник студента з навчальної дисципліни, для якої навчальним планом передбачено екзамен встановлюється як сума набраних студентом балів під час вивчення та контролю знань з усіх модулів дисципліни і підсумкового контролю за встановленою шкалою розподілу балів.

Підсумковий рейтинговий показник студента з навчальної дисципліни, для якої навчальним планом передбачено залік, встановлюється як сума набраних студентом балів за поточно-модульним контролем.

Якщо студент не погоджується з результатами контрольних заходів, він може протягом двох днів після ознайомлення з результатами, звернутися з апеляцією до завідувача кафедри. Завідувач кафедри протягом трьох днів разом з викладачем розглядає апеляцію і приймає остаточне рішення, про яке повідомляє студента.

За результатами апеляції кількість виставлених балів не зменшується.

Якщо у підсумку студент отримав за рейтинговим показником оцінку "FX", то він допускається до повторного складання підсумкового контролю з дисципліни. Стулені, допущений до повторного складання підсумкового контролю, зобов'язаний у терміни, визначені дирекцією, перескласти невиконані (або виконані на низькому рівні) завдання поточно-модульного контролю, виконати модульні контрольні роботи і скласти підсумковий контроль. Рейтинговий показник студента з навчальної дисципліни при цьому визначається за результатами повторного складання підсумкового контролю і не впливає на його загальний рейтинг.

У разі отримання студентом за рейтинговим показником оцінки "F" він повинен пройти повторний курс вивчення цієї дисципліни протягом наступного семестру (навчального року) за графіком, встановленим дирекцією. Бали* отримані студентом при вивченні дисципліни у попередній період, анулюються.

Розподіл балів при оцінюванні знань студентів

№ п/п	Об'єкт контролю	Оціночні нормативи в балах	Примітки
1	2	3	4
1.	Робота на семінарських заняттях: виступ доповнення	«відм.» - 5 балів «добре» - 4 бали «задов.» - 3 бали «незадов.» - 0 балів 1-2 бали	
2.	Поточні контрольні роботи: контрольні роботи - тестування	«відм.» - 5 балів «добре» - 4 бали «задов.» - 3 бали «незадов.» - 0 балів	
3.	Модульний контроль: - Контрольні роботи	«відм.» - 10 балів «добре» - 8 бали «задов.» - 6 бали «незадов.» - 0 балів	
4.	Підготовка та захист рефератів	«відм.» - 8 балів «добре» - 6 бали «задов.» - 4 бали «незадов.» - 0 балів	Враховується використання джерел та наукової літератури. За оригінальність судження можливе заохочення до 5 балів.
5.	Самостійна та індивідуальна робота	«відм.» - 5 балів «добре» - 4 бали «задов.» - 3 бали «незадов.» - 0 балів	
6.	Доповіді та повідомлення на наукових конференціях різного рівня	5 - 25 балів	

7.	Публікації в наукових виданнях	25 балів	
8.	Участь в наукових гуртках та проблемних групах	6-10 балів	
9.	Участь у розробці навчально-методичних матеріалів	10 балів	

Розподіл балів при рейтинговій системі оцінюванім з навчальної дисципліни, для якої передбачено підсумковий контроль – залік

	Модуль 1				Модуль 2			
Кількість балів за модуль	50				50			
Змістові модулі (ЗМ)	ЗМ 1-1	ЗМ 1-2	ЗМ 1-3	Модуль контрольна робота	ЗМ 2-1	ЗМ 2-2	ЗМ 2-3	Модуль контрольна робота
Кількість балів за змістовим модулем	8	8	9	10 коефіцієнт 2,5 (25)	8	8	9	10 коефіцієнт 2,5 (25)
В т.ч. за видами робіт: семінари реферат індивідуальна Робота самостійна робота повідомлення	5	8	4	4	4	4	4	4

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Баткис Г.А. Вопросы санитарной и демографической статистики. – М., 1964.
2. Белова В.А., Дарский Л.Е. Статистика мнений в изучении рождаемости. – М., 1972.
3. Борисов В.А. Перспективы рождаемости. – М., 1976.
4. Боярский А.Я. Население и методы его изучения. – М., 1975.
5. Васильева Э.К. Семья и ее функции: Демографо-статистический анализ. – М., 1975.
6. Вишневский А.Г. Взаимодействие экономических и неэкономических функций семьи. // Региональные особенности воспроизводства населения и вопросы демографической политики. – Ереван, 1983. – С. 84-86.
7. Волков А.Г., Дарский Л.Е. Демографическое развитие семьи // Демографическое развитие в СССР. – М., 1985. – С. 75-76.
8. Гаврилов Л.А. Популяционно-статистические подходы к изучению продолжительности жизни // Итоги науки и техники. – Т.4. Биологические проблемы старения. – М., 1984. – С. 118-120.
9. Голод С.И. Современные проблемы воспроизводства населения. – Рига, 1980.
10. Дарский Л.Е. Формирование семьи. Демографо-статистические исследования. – М., 1972.
11. Дуткевич Д. Живий місток між народами // Політика і час. – 1993. – №7. – С. 10-11.
12. Изучение продолжительности жизни: Сборник статей. – М., 1977.
13. Клупт М.А. Время в жизни человека. – М., 1985.
14. Козлов В.И. Динамика численности народов. – М., 1969.
15. Курман М.В. Актуальные проблемы демографии. – М., 1976.
16. Курс демографии / Под ред. А.Я. Боярского. – М., 1974. – С. 77-79.
17. Лукін В. На розламах етнічної структури // Політика і час. – 1997. – № 8. – С. 36-42.

18. Место демографии в системе наук. – М., 1975.
19. Методы исследования. Демография: проблемы и перспективы. – М., 1986.
20. Миграция населения / Под ред. Ж.А. Зайончковской. – М., 1994.
21. Моисеенко В.М. Территориальное движение населения. – М., 1985.
22. Мурамцева Ю.И. Демографія. – К., 2009
23. Народы зарубежной Европы / Под ред. С.А. Токарева, Н.Н. Чебоксарова. – Т.1. – М., 1964.
24. Народонаселение. Энциклопедический словарь. – М., 1994.
25. Народонаселение: прошлое, настоящее, будущее. – М., 1987.
26. Население мира: вчера, сегодня, завтра. – М., 1980.
27. Ноздрина Н.Н. Применение методов системного анализа при изучении миграций населения. – М., 1975.
28. Оникиенко В.В., Поповкин В.А. Комплексное исследование миграционных процессов. – М., 1975.
29. Основы управления развитием народонаселения. – М., 1982.
30. Павлик З. Брачность, рождаемость, семья за три века. – М., 1979.
31. Петрова Т.П. Механизм миграционного обмена: методы исследования. – К., 1992.
32. Пирожков С. Демографічна катастрофа: де ж вихід? // Вітчизна. – 1996. – №11-12. – С. 96-101.
33. Позулов А.И. Переписи населения земного шара. – М., 1970.
34. Подходы к управлению миграционным развитием / Под ред. К. Катуса. – Талинн, 1989.
35. Пресса Р. Народонаселение и его изучение. – М., 1966.
36. Прибиткова І.М. Основи демографії: Посібник. – К., 1997.
37. Прибиткова І.М. Діти різних народів // Філософська і соціологічна думка. – 1990. – №4. – С. 77-83.
38. Рыбаковский Л.Л., Шапиро В.Д. Методика социологического изучения демографического поведения. – Вып.1. – Миграционное поведение. – М., 1985.
39. Стешенко В.С. Демография в современном мире. – М., 1978.

- 40.Топилин А. Влияние миграции на этнонациональную структуру // Социологические исследования. – 1992. – №7. – С. 31-43.
- 41.Урналис Б.Ц. Народонаселение: исследование, публицистика. – М.,1976.
- 42.Шелестов Д.К. Демография. История и современность. – М., 1983.
- 43.Штемпель Д. Население мира в 2000 году: численность, рождаемость, продолжительность жизни. – М., 1988.

Навчально-методичне видання

Звірко́вський Ігор Володимирович

кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії
ЧНУ ім. Б. Хмельницького

ЕТНОДЕМОГРАФІЧНА ІСТОРІЯ КРАЇН ЄВРОПИ

для студентів денної форми навчання
напрямку підготовки 6.020302 – історія

Комп'ютерне верстання: Касян А.І.

Підписано до друку 14.05.2013. Формат 60x84/16

Ум. друк. арк. 1,8. Тираж 50 пр. Зам. №4165

Видавець і виготовлювач

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Адреса: 18000, м.Черкаси, бул.Шевченка, 81, кімн. 117,

Тел. (0472) 37-13-16, факс (0472) 37-22-33,

e-mail: vyda@cdu.edu.ua, [http:// www.cdu.edu.ua](http://www.cdu.edu.ua)

Свідоцтво про внесення до державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК №3427 від 17.03.2009 р.